

Tarcsafalva templomai

Tarcsafalva **középkori építésű temploma** a falu északi szélén állott, többszöri átalakítás után végül 1898-ban lebontották. Orbán Balázs leírásából egy sokszögzáródású szentéllyel ellátott, mérműves ablakkal képzett gótikus templom képe rekonstruálható, amelynek nyugati és déli kapuja szemöldökgyámos, pálcatagos kiképzést kapott. A hajó és a szentély bordás keresztboltozattal volt fedve, ezt bizonyítják az Orbán által még látott gyámkövek, valamint a 2004-es régészeti felügyeletkor előkerült téglaborda töredékek is.¹ A régi középkori harang, mely Orbán Balázs leírása alapján XV. századi segesvári öntőműhely termékeként határozható meg, az I. világháborúban elpusztult.²

A XVIII. században egy sor átalakítás figyelhető meg, ami a fatorony felépítésével kezdődik, majd kazettás mennyezettel helyettesítik a középkori templom boltozatát, végül pedig a berendezési tárgyak is kicserélődnek. Ezt bizonyítják az 1789 júliusában tartott püspöki vizitáció Tarcsafalvára vonatkozó feljegyzései, amelyek alapján képet kaphatunk az egyházközség belső ingatlanjairól, valamint az akkor használatban lévő templom állapotáról, illetve annak berendezési tárgyairól is.

XIX. századi forrásainkban meg-

sokasodnak a templom rossz állapotára, valamint a javításokra vonatkozó feljegyzések. 1816-ban „a templomot renováló kőművesnek” 6 forintot fizetnek,³ 1828-ban újabb felújításra kerül sor, amikor is kívül-belül újrameszlik a templomot, valamint új padlózattal látják el, majd rá egy évre megrendelnek egy orgonát is. 1832-ben Pálfi Miklós kurátor a következőket írja: „A templom szépen megújított e jelen való esztendőben [...], székei, koronája, ajtója, kórusai, orgonája szépen és illendően kifestettek [...] a templomnak nem kicsin ékességére.”⁴ Egy 1845-ből származó feljegyzés szerint „a templom régiség munkája, de szépen mutat a javítás által.”⁵ Az 1848-49-es szabadságharc céljaira elszállított kisebbik harang helyébe 1864-ben egy újat öntetnek a tarcsafalviak. A gondnoki számadáskönyv feljegyzései közt erről a következőket olvashatjuk: „Öntetett az eklézsia egy 244 fontos harangot [...], melyen ezen szavak öntvék: ÖNTETTE A TARCSAFALVI UNITARIA EKKLÉZSIA 1864 évben Sylv[eszter] J[ános] Gondnokságában, Segesvári Manchen Mihály által.”⁶ Az 1860-as évektől ismételtelen feltűnnek a templom egyre rosszabb állapotát tükröző leírások. Felvetődik egy teljesen új építésű templom gondolata is. 1868-

ban a kurátor megjegyzi: „az egyházi épületek alkalmas használható állásban vannak, kivéve a templomot, mely ódonysága miatt több helyeken szakadozni, és roskadozni kezdett, de az eklézsia nem csak célba, sőt munkába is vette a közelebb jövő évre a templom újítást.”⁷ 1896-ban már annyira használhatatlan a templom, hogy elkezdik gyűjteni a pénzt egy új épület felemelésére.

A roskadozó harangláb tatarozására 1875-ben kerül sor, de már 1894-ben előkészítik a torony kő alapjának kijavítását. A munkálathoz szükséges: 50–60 véka mész, 2–3 öl kő, kellő mennyiségű homok. A kivitelezést egy agyagfalvi vállalkozó 40 forint munkadíjért vállalta, amelyért cserébe az egyházközség 30 év jótállást várt el.⁸ Végül pénzhiány miatt a tervezet nem valósul meg.

Az **új templom** építésének gondolata 1896-ban merült fel, miután a régi annyira rossz állapotba került, hogy javítása túl költséges lett volna. A presbitérium elrendeli egy szakértő kihívását, aki 1897 februárjában látogatott Tarcsafalvára és 2500 forintra becsülte az új templom építési költségeit. A téglá beszerzésére is elkezdődtek az egyezkedések: egy csehfalvi vállalkozó, Pál Áron 30 000 téglá előállítását 295 forintért vállalta el, ezenkívül 1000 darabot ajándékoz az egyházközségnek.⁹ Az építéshez szükséges cserefát Martonosból vásárolták 10 forintért. Közmunkát hirdettek meg, melyre minden 17 éven fölülű férfi és nő köteles megjelenni, kapuszámok szerint, „a makacsságból a munkára ki nem állók terhére tenyeres 80 kr., igás napszamosok 1 ft. 50 krajcár napdíjjal azonnal fogadjon.” A templomépítés költségei egy részének finanszírozására a gondnok indítványozza, hogy a havasi erdőből adjanak el 1000 szál bükkfát és 200 darab fenyőfát. A javaslatot a gyűlés elfogadta.

Sorbán Károly vállalkozó megtervezi a templom alaprajzát, valamint elvállalja a téglán és a homokon kívül az építőanyagok beszerzését, melyre

*A tarcsafalvi unitárius templom
Henning János felvétele, 2005*

*2004-es dréneezés
a templom északi részénél*

falviak az 1734-ben épített haranglábat használták.

A gondnok 1898-as számadási jegyzőkönyvéből kiolvashatjuk a templomépítés költségeit: „*téglára: 421,26 forint; 3768 forint vállalati összegből vállalkozó kapott 3336 forint[ot]; mészre: 132, 40 [forint]; törvényre 159, 04 [forint]; költségtervezetért: 24 [forint]; előkészületek az építéshez, apróbb anyagok 99,23 [forint]; orgona le és felrakása, kifestése 60,30 [forint]; 4000 forint takarékpénztári kölcsön kamatai 381,02 [forint]; árvaszékből veendő kölcsön érdekében bélyegekért, betáblázására 43,08 [forint]; összesen 4656, 33 [forint].*”¹²

Az 1898-ban felépített templom nyugati sarka alig ötven évvel a befejezését követően süllyedni kezdett, az időközbeni beavatkozások csak tovább súlyosbították a helyzetet, a fal-szövetben egyre nagyobb repedések keletkeztek, mígnem 2005 környékére már életveszélyessé vált, így felhagytak használatával. 2007-ben pályázatot írtak ki az új templom építésére, lebontásra ítélve ezáltal a mostani templomot.

600 forintot kér.¹⁰ A levéltár iratai között szerencsés módon megtaláltuk a tervezett templom alaprajzát és homlokzati metszeteit. Habár eléggé szétszakadt állapotban maradt meg, mégis jól kivehetőek a téralakítás részletei. Középkori alaprajzi formát követő – sokszögzáródású szentéllyel végződő –, de észak-dél hosszirányú templomról van szó, amelynek keleti homlokzatához egy óraíves, négyszög-hasáb alakú torony, míg a hajó déli oldalához egy portikusz kapcsolódik.

A templom építése szünetelt 1897 ősztől 1898 végéig az építési vállalkozóval történt nézeteltérések miatt, de az épülettest ekkorra már fel volt építve (a torony kivételével) és be is volt földve, apróbb munkálatok maradtak csupán.

Az egyházközség a templomépítésre összesen 4000 forint hitelt vett fel, melyet a havasi határ 22 évi haszonbéréből kívántak törleszteni.

A torony alapjának elkészítésére „*zab magtár alapot*” hoztak létre, melyre a jó zabtermésből adódóan adományokat kezdtek gyűjteni.¹¹ Ezt egy külön erre a célra készített könyvecskébe vezették, ahol az adakozókat név szerint feltüntették a beszolgáltatott mennyiséggel együtt. A tornyot azonban a tervekkel ellentétben csak félig sikerül felépíteni, a későbbiekben pedig ezt is visszabontják. Az elkészületlen torony helyett a tarcsa-

*A templom déli nézete
Henning János felvétele, 2005*

1. Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. I. Pest, 1868. 112.
2. Benkő Elek: *A középkori Keresztúrszék régészeti topográfiaja*. Bp., 1992. 242.
3. Tarcsafalvi Unitárius Egyházközség Levéltára (továbbiakban TUEkL) 2. köteg, 1816-os bejegyzés. Kurátorok számadásának feljegyzése (1803–1854).
4. TUEkL 2. köteg, 1832-es bejegyzés. Kurátorok számadásának feljegyzése (1803–1854).
5. Uo.
6. TUEkL 5. köteg, 1865-ös bejegyzés. A tarcsafalvi unitárius eklézsia gondnokának számadási jegyzőkönyve (1850-től 1924-ig).
7. Uo.
8. TUEkL 4. köteg, 1893-ban elkezdett presbiteri jegyzőkönyv. 1894. április 24-én tartott gyűlés.
9. Uo. 1897. február 1-jén tartott gyűlés.
10. Uo. 1897. február–április között tartott gyűlések.
11. A 2004 decemberében lezajlott vízvezetési munkálatok alkalmával végzett régészeti felügyeletkor a torony visszabontott alapfalait sikerült megfigyelni.
12. TUEkL 5. köteg, 1898-as bejegyzés. A tarcsafalvi unitárius eklézsia gondnokának számadási jegyzőkönyve (1850-től 1924-ig).

Kovács Árpád–Nyárádi Zsolt